

Türk'ün Ateşle İmtihanı 1921-1922

Taha Akyol

İstanbul, Doğan Kitap, Şubat 2018, 435 sayfa, ISBN 978-605-09-5002-1.

Nilüfer ŞAHİN*

Gazeteci yazar Taha Akyol'un önce belgesel olarak hazırladığı, sonradan kitaba dönüştürdüğü bu eserin ana konusunu Milli Mücadele döneminin 1921 ve 1922 yılları oluşturmaktadır. Kitabın adının anımsattığı üzere yazar, Milli Mücadele yıllarını yaşayan, cephelerde bulunan, mitingler yapan ünlü edebiyatçımız Halide Edip Adıvar'a duyduğu derin saygıyı önsözünde belirterek, onun kitabı ile neden aynı ismi kullandığını açıklamıştır. Kitabın yazımında geniş bir literatür taraması yapmış olan yazar kendi ifadesiyle ilk kez kullanılan belgelerden de yararlanmış. Gerek yerli gerekse yabancı yazarlar tarafından yazılan kitap, makale, hatıra, gazete ve muhtelif eserlerden bilgiler aktarmıştır. Anlatılan dönemle ilgili resim, karikatür, telgraf, harita ve gazete yazılarının kullanılması kitabı daha ilgi çekici hale getirmiştir.

* MSÜ ATASAREN Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, 16nil2006@gmail.com

Yazar kitabın ilk bölümlerinde I. Dünya Savaşı öncesi değerlendirmelerle başlayarak, Avrupa'nın I. Dünya Savaşı'na giden yolunu özetle anlatmıştır. Bilimde, askeri alanda ve sanayide hızla yükselen bir Almanya'nın, İngiltere ve Fransa'nın yavaş yavaş hedefine girdiğini, İngiltere ve Rusya'nın yakınlaşmalarının savaşı adım adım yaklaştırdığını belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı öncesi tutumu ve savaşa giriş aşamalarını değerlendirmiştir. I. Dünya Savaşı'nı Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı grubunun kaybetmesi sonucu en ağır anlaşmanın Osmanlı Devleti ile imzalanmış olması şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü İtilaf devletleri yaptıkları gizli antlaşmalarla Osmanlı Devleti topraklarını kendi aralarında zaten paylaşmışlardı. Nitekim İmzalanan Mondros Ateşkes anlaşmasının 7.maddesine dayanarak ülkeyi işgale başlamışlardı. 03 Kasım 1918 Musul, 05 Kasım 1918 İskenderun, 13 Kasım 1918 İstanbul bu madde öne sürülerek işgal edilmişti. Bu madde aynı zamanda Mustafa Kemal Paşanın Karadeniz Bölgesinde, asayişini sağlasın diye, padişah Vahdettin tarafından Samsun'a gönderilmesini sağlamada önemli bir rol oynamıştı. Padişah VI. Mehmet Vahdettin'in amacı, İngilizler'in yeni işgallerine yol açabilecek olayları Mustafa Kemal Paşa'nın önlemesi, böylece olası Pontus- Ermenistan projelerine meydan verilmemesidir(s.80).

19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, 15 Mayıs 1919 İzmir'in Yunan işgaline uğramasının yol açtığı milli tepkiyi teşvik ederek, Milli Mücadele'yi örgütlemeye başladı. Mitingler yapılmasını sağlayarak işe koyulan Mustafa Kemal Paşa; Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongrelerini yaparak Mebusan Meclisi'nde Misak-ı Milli sınırlarını da ilan ettirince, telaşa kapılan itilaf devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ettiler. Bu işgal Milli Mücadeleyi daha da ateşledi.23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM hem İstanbul hükümetine hem de İtilaf devletlerine meydan okuma şeklinde değerlendirilmişti. Yasama ve Yürütme yetkileri artık Ankara'nın olmuştu.

10 Ağustos 1920'de imzalanan 433 maddelik Sevr Antlaşması, maddeleri gereğince, Türkiye en zengin ve en verimli bölgelerinden yoksun bırakılacaktı. Antlaşma maddeleri Türkiye'yi yok etme projesi olduğunu açıklamaya yetiyordu. Bu antlaşmayı kabul etmediğimizi bildirerek Milli Mücadele'ye devam edileceği mesajı verilmişti. Öncelikle Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir önderliğinde Ermenilere karşı başarı kazanıldı. Kars, Ardahan, Sarıkamış kurtarılıp doğu sınırimız çizilmişti. Millî Mücadele'nin bu ilk zaferiyle Sevr Antlaşması'nın doğu ayağı çökertilmişti.

Milli Mücadele için Bolşevik Rusya'dan silah, para, sağlık malzemeleri, harp araç ve gereçleri istenerek ilişkiler iyi tutulmaya çalışılıyordu.1921 yılı bu bakımdan Milli Mücadele'nin en kritik yılı sayılabilir. Evvela içeride Bolşevik sempatizanı sol hareketler Mustafa Kemal Paşa'yı tedirgin edecek kadar güçlenmişti. Örneğin Mecliste yapılan içişleri Bakanı seçiminde Mustafa Kemal Paşa'nın adayı Refet Paşa'nın kaybedip, Komünist Parti kurucularından biri olan Nazım Bey'in kazanması Mustafa Kemal'in hiç hoşuna gitmemişti. Sonuçta baskıyla istifa ettirmişti. Mustafa Kemal Paşa hem Moskova ile dost olup yardım almak istiyor hem de Moskova yanlısı hareketlere karşı tedbir alıyordu. Ancak

Mustafa Kemal Paşa Bolşevizm siyaseti izlerken İslam siyasetini de hiç ihmal etmemiştir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın hilafet ve İslam savunucusu politikasının bir yönü, içeride halkın desteğini almak diğer yönü ise İslam dünyasının desteğini almaktır. Millî Mücadele'ye en büyük destek Hindistan Müslümanlarından gelmiştir. Bugünkü Pakistan ve Bengladeşi de kapsayan İngiliz dominyonu Hindistan Müslümanları İngiltere'ye karşı yaygın sivil itaatsizlik eylemleriyle Milli Mücadele'yi desteklemişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa'yı Milli Savunma Bakanlığına, Albay İsmet Beyi Genelkurmay Başkanlığına getirerek merkezi askeri örgütlenmenin üst yönetimini oluşturup Batı cephesi için hazırlık yapmıştı. Düzenli ordu kurulmuştu. Batı Cephesi için elinde yeterli düzenli ordu bulunmayan Mustafa Kemal, askerlik biliminin bir kuralını uygulamaya koydu. Düşmanı ana karargâhından ve ikmal merkezlerinden uzaklaştırmak, içeriye doğru çekmek, yormak.

I. İnönü Savaşı “kazananı olmayan bir savaştır”. Bunu Mustafa Kemal siyasi başarı için gerçek bir vesileye dönüştürdü. I. İnönü Savaşı sonrasında İtilaf devletleri Sevr Antlaşması maddelerini yumuşatarak Türk tarafına kabul ettirebilmek için Londra Konferansına çağırdılarsa da barış sağlanamadı. Yapılan II. İnönü Savaşını kaybeden Yunan ordusu şaşkıncı. II. İnönü tartışmasız bir askeri zaferdir. Bu sonucu askeri tarihçiler değerlendirirken Türk subaylarının daha deneyimli olmalarına bağlamışlardır. Tarihçi Arnold Toynbee II. İnönü'deki yenilgiden Yunanlıların dersler çıkardıklarını karşılarında başı bozuk Kuvayı milliye milislerinin değil, düzenli , disiplinli bir Türk ordusunun bulunduğunu anladıklarını yazmıştır. Bu savaş sonrası İtilaf devletleri arasındaki anlaşmazlıklar büyümüştür. İtalya Türkiye'ye silah satmış, İngiltere bunu protesto etmiştir. Çünkü İzmir'i alamayan İtalya, Doğu Akdeniz'de güçlü bir Yunanistan istememiştir.

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Türk ordusunun mağlubiyeti ile sonuçlanmış, Yunan taarruzu karşısında Türk ordusu Kütahya ve Eskişehir'i bırakarak Sakarya nehrinin doğusuna çekilmişti. Bu duruma en büyük tepki meclisten gelmişti. Ankara'da Mustafa Kemal'e en çok güvenenler bile endişeye kapılmışlardır. Meclisteki görüşmelerde Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa bütün sorumluluğu üzerine almış ve meclisi sakinleştirmiştir. Fevzi Paşa ordunun imha edilmekten kurtarıldığını, bundan sonraki savaşa daha iyi hazırlanabileceklerini söylemişti. Ayrıca Yunan ordusunda zafer sevinci yaşansa da Yunan maliyesi iflas etmiş durumdaydı. Subay ve askerlerinin maaşlarını ödeyemiyordu. Türk ordusunun ihtiyaçları da çoktu. Mustafa Kemal 3 ay süre için, uzun tartışmalar sonucu, başkomutan seçildi. Meclis gizli oturumunda Fevzi Paşa “*düşman Ankara'ya kadar gelebilir, paniğe gerek yok! Meclis'i Kayseri'ye taşımak gerekebilir*” derken son derece serinkanlı bir tavır sergiliyorlardı. Çünkü hem iradeleri güçlü insanlardı. Hem de yaptıklarının sonucunu görebiliyorlardı. Mustafa Kemal Paşa Başkomutan olarak yayınladığı Tekalif-i Milliye Emirleri ile bir ay içinde Türk ordusunun toparlanmasını sağladı. I. Dünya Savaşı'nda pişmiş olan Türk ordusu son vatan toprağını kurtarmak için canını dişine takmıştı. Tekâlif-i Milliye

uygulamalarını ancak vatanın kaybedilmek üzere olduğunu görerek ayağa kalkan bir millet başarabilirdi.

Sakarya Savaşı Milli Mücadele tarihinin en önemli, en kanlı en belirleyici muharebesi olmuştur. Yunan devlet adamları körükledikleri taşkın milliyetçilik yüzünden geri çekilmeyi göze alamayacak “denize dökülmeyi” göze alacaklardı(s.313). Türk ordusu Yunan ordusuna göre sadece subay sayısı bakımından üstündü. Yunan ordusu ise vurucu güç açısından ciddi bir üstünlüğe sahiptir. 23 Ağustos 1921’de başlayan Sakarya Savaşı’nın ilk günlerinde Yunan ordusu başarılı görüldüğü için Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanlar Türk ordusunun Ankara’ya doğru çekilebileceğini, hatta Kayseri’ye kadar gidilebileceğini düşünüyorlardı. Savaşa gönüllü katılmış olan Halide Edip Adıvar Mustafa Kemal’i anlatırken “*Zaferinden emin, aksi takdirde bütün arkadaşlarıyla ölmeye hazır*” diye yazmıştır. Yunan ordusu Haymana ve Polatlı’ya kadar yaklaşmayı başarsa da yorgun ve bitkin düşmüştü. Öyle ki, Yunanlı Tarihçi Kostas Hacıantoniyu Ağustos sıcağında, bir ağaç gölgesi bile bulunmayan Anadolu bozkırındaki çöl ikliminin Yunan ordusu için tam bir ölüm olduğunu yazmıştı. Mustafa Kemal Paşa 13 Eylül’de zaferi ilan etmişti. Sakarya Zaferinden sonra düşman biraz takip edilebilmişti. Çünkü ordu yorgundu. Yaklaşık bir yıl sonra Büyük Taarruz ile Yunan ordusu ülkeden tamamen atılabilecekti. Sakarya Zaferi ile Mustafa Kemal’in liderliği tartışmasız duruma gelirken İngilizler Mustafa Kemal’in halkın gözünde hiç olmadığı kadar devleştiğini yazmışlardır. Bu savaş sonrası en önemli diplomatik gelişme Fransa ile Türkiye arasında Suriye sınırının çizilmesi ve bu nedenle İngiltere ile Fransa’nın arasının açılmasıdır. Sovyet Rusya’dan sonra Türkiye’nin Fransa ile yakınlaşması, İtalya ile ılımlı ilişkileri Yunanistan ve İngiltere’yi çileden çıkarmıştır.

Kitabın son bölümünde Büyük Taarruz ve Büyük Zafer ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Taarruz öncesi Mustafa Kemal Paşa’ya olağanüstü yetkilerle Başkomutanlık görevinin süresiz olarak verilmesi en önemli iç gelişme olmuştur. Dış gelişme ise Rusya, İtalya ve Fransa’dan Türkiye’ye silah ve askeri malzemenin verilmesidir. Böylece Türk –Yunan orduları arasındaki güç dengesi birbirine yakın hale gelmiştir. Ancak askeri faktörlerin eşitliği durumunda belirleyici güç manevi unsur olacaktır. Bu da vatanı için çarpışan Türk tarafıdır. Sonuç beklendiği gibi olmuştur. 26 Ağustos 1922’de başlayan savaş 30 Ağustos’ta sona ermiş, düşman ordusu İzmir’e kadar takip edilip ülkeden atılabilmektedir. Esir alınan Yunan komutanları Trikopsis ve Diyanis (1.ve 2.Ordu Komutanlarıdır) bir yıl öncesinde, Kütahya –Eskişehir Savaşları sonunda Trikopsis “*Ankara’ya kadar geleceğiz, Kayseri’de de kahvemizi içeceğim*” demişti. Esir alındıktan sonra bu isteğini Mustafa Kemal Paşa yerine getirmiş, Trikopsis’i Kayseri’ye göndererek kahve ikram ettirmiştir. Yunan ordusunun bu hezimetini tarihe kendi ifadeleriyle “*Küçük Asya Felaketi*” olarak geçti.

Sonuç olarak gazeteci-yazar Taha Akyol bu kitabında Milli Mücadele dönemini özellikle 1921 ve 1922 yıllarını ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Bu incelemesinde devletlerarası siyasi, hukuki, diplomatik, ekonomik ve toplumsal ilişkilere geniş yer vermiştir. Devletlerarası uygulanan

diplomasiyi, tarafların farklı bakış açılarından anlatması konuların daha iyi kavranabilmesini sağlamıştır. Millî Mücadele kadrosunun içeride ve dışarıda uğraştıkları askeri ve diplomatik faaliyetler de her yönüyle anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin, Mustafa Kemal Paşa'nın olağanüstü yetkilerle Başkomutan seçilmesi, Bolşevik Rusya ile ilgili siyasi çıkarlar için yakınlaşma, Kütahya-Eskişehir Savaşlarında Türk ordusunun yenilmesi sonucu yapılan tartışmalar ilgi çekici bir şekilde anlatılmıştır. Yazarın kitabında bu dönemi anlatan Yunan ve İngiliz Tarihçilerinin görüşlerini yansıtmış olması da son derece etkili olmuştur. Ayrıca olayların anlatım biçimi, okuyucunun sanki dönemi yaşıyormuş gibi hissetmesini sağlamıştır. Yeni baskıda kitapta kullanılan görsel malzemenin daha büyük boyutta basılmasının okuyucunun işini kolaylaştıracağını sanıyoruz..